

Vestiging langs die Vaalrivier in die
omgewing van die Vredefortkoepel,
1840-2012

Claudia Gouws

Proefskrif voorgelê vir die graad *Philosophiae Doctor* in Geskiedenis aan die
Vaaldriehoek Kampus van die Noordwes-Universiteit

Mei 2013

Promotor: Prof. J.W.N. Tempelhoff

Eed

Hiermee verklaar ek, Claudia Gouws (universiteitsnommer 12901008), dat die proefskrif getitel "Vestiging langs die Vaalrivier in die omgewing van die Vredefortkoepel, 1840-2012" wat ek hiermee aan die Noordwes-Universiteit ter voldoening aan die vereiste vir die graad *Philosophiae Doctor* inhandig, my eie werk is, dat dit volgens die vereistes taalversorg is en dat dit nie reeds by 'n ander universiteit ingelewer is nie.

Claudia Gouws

14 Mei 2013

Voorwoord

Met die verkryging van wêrelderfenisstatus in 2005 het grondbenutting en plaaslike sosio-ekonomiese omstandighede in die Vredefortkoepel-omgewing aansienlik verander. Die sigbare tekens van die vroeë Meteoriet-impak trek toeriste van regoor die wêreld na Suid-Afrika, tot voordeel van die omliggende dorpe. Omgewingsbewing, die herstel en bewaring van ons vleilande en volhoubare ontwikkeling is die afgelope dekades op die voorgrond in Suid-Afrika, soos ook wêreldwyd. In die lig van die wêrelderfenisstatus van die gebied behoort die Vaalrivier in hierdie omgewing 'n bewaringsprioriteit te wees.

In die betrokke area is heelwat San-rotskunsterreine, antieke Sotho-Tswana-krale, volksboukuns (pionierstrukture), antieke werktuie, vroeë goudmyne, Anglo-Boereoorlogreste, ou plaasopstalle en laat-19de-eeuse dorpsargitektuur (Venterskroon, Reitzburg, Vredefort en Parys), wat goed behoue gebly het en bewaar en beskerm behoort te word. Die geslag mense met kennis en ervaring van die gewoontes en gebruike van die vorige geslag, word by die dag ouer en sterf, sonder dat die inligting noodwendig oorgedra en gedokumenteer word.

Ek wil graag my dank betuig aan al die Koepelbewoners, veral diegene wat gretig was om my te woord te staan. Jan Fourie wat my op verskeie veldwerksessies vergesel het, en Louwtjie Jansen van Rensburg se gesprekke, onderhoude en handgeskrewe *memoires* wat eerlike dog humoristiese waarnemings, vertellings en noukeurige dokumentasie oor die mense en die streeksgeskiedenis van die Parys-Vredefort-omgewing bevat, was van onskatbare waarde vir my studie. Professor Johann Tempelhoff se tyd, insig, positiewe kritiek, inspirasie en motivering as studieleier word veral hoog op prys gestel.

Ek dra hierdie studie op aan my pa (Claude Marais de Villiers), wie se energieke entoesiasme vir die Suid-Afrikaanse rotskuns en antropologie, en wie se liefde vir die Afrika-veld 'n blywende indruk op my as mens maak het.

Opsomming

Die geskiedenis van die vestiging in die Vredefortkoepel kan as 'n proses van kultuurontwikkeling gesien word. Die Vaalrivier-hidrosfeer, wat 'n gesogte vestigingsterrein vir opeenvolgende golwe van nedersetters geskep het, het aanvanklik groot wildstapels en later veeboere getrek. Die driewe het 'n sentrale deel van 'n netwerk van vroeë strategiese kommunikasieroetes en uitspannings gevorm. Vanaf 1838 het pioniersvestiging, plaasbesetting, 'n landboustadium en eindelijk 'n era van landbou-mynbou gevolg. Die goudmynbedrywighede wat die ekonomie van die omgewing gestimuleer het, het ook 'n beduidende rol in dorpsstigting gespeel. Die Vaalrivier het 'n minder belangrike funksie in mynbou, maar 'n meer prominente rol in die ontwikkeling van dorpies en as 'n politieke grenslyn vertolk.

Die ligging van die waterbron het bepaal waar mense permanent gevestig het, asook die posisie van die woning en werf. Oewerbewoners het van meet af aan gepoog om die vloei van die rivier te manipuleer, water op te dam en dit vir besproeiing en huishoudelike verbruik aan te wend. Droogtetoestande het ook historiese spore nagelaat; gevolglik is waterbestuursprojekte stroomop van stapel gestuur, wat die Vaalrivier in 'n standhoudende stroom omskep het, met gevolglike ekonomiese en kulturele isolasie tussen noord en suid. Gevolglik het die mens se vrees wat geassosieer word met droogte (te min water), vloede (te veel water), volksweerkunde (die noodsaaklikheid van water), asook die rol van die bonatuurlike (om water te wys) en bygelowe (die waterslangstories), tot uiting gekom in die interaksie met hierdie wateromgewing. 'n Wye verskeidenheid van mense met eiesoortige kultuurvorme het naas mekaar in die gebied gewoon. Westerse en Afrika-kultuurgoedere, asook gewoontes en beskouinge, is as gevolg van kontak wedersyds van mekaar oorgeneem.

Die grondbenutting binne die Koepel-omgewing het oor die jare 'n evolusieproses ondergaan. Die uitdunning van die wildstapel het plek gemaak vir die permanente vestiging van die veeboer-trekboer. Hierná het langdurige droogtetoestande die weidingsgras vernietig en gevolglik is groot areas omgeploeg vir landboudoeleindes. Landbou, wat meer arbeidsintensief is en groter volumes water vir besproeiingsdoeleindes nodig, is vervang met wildboerdery wat minder arbeid en water nodig.

In teenstelling met die wêreldwye belangstelling in die wêrelderfenisgebied en ekotoerisme-aktiwiteite wat mense na die Vaalrivieromgewing aantrek, is die oewerbewoners slagoffers van bo-stroomse nywerheids-, riool- en toekomstige suurmywater-besoedeling, wat op 'n moontlike ramptoestand afstuur.

Sleutelwoorde

Antropogenetiese era, ekotoerisme, kultuurgeskiedenis, omgewingsgeskiedenis, Parys, plaaslike geskiedenis, streeksgeskiedenis, transdissiplinêre geskiedenis, Vaalrivier, Vredefortkoepel, waterbronne, watergeskiedenis, wêrelderfenisgebied.

Abstract

The settlement history of the Vredefort Dome can be described as a process of cultural development. The Vaal River hydrosphere, which was for many years a prestigious settlement site, initially attracted large scale game and later livestock farmers. The drifts were a central part of a network of early strategic communication routes and outspans. From 1838, pioneer settlement, farm occupation and agricultural development followed, and the area eventually entered an agriculture-mining era. Gold-mining stimulated the regional economy and also played a significant role in the development of towns in the area. The Vaal River did not play a significant role from a mining perspective, but featured more prominently in the development of villages and, in a sense, served as a political boundary.

The location of the water source often determined where people settled permanently. It also decided the position of the house and yard. From the outset, riparian dwellers attempted to manipulate the flow of the river by creating dams and utilising water for irrigation and domestic purposes. Drought conditions also left historical traces; water management projects upstream transformed the Vaal River into a steadily flowing stream, which led to the economic and cultural segregation of north and south. Man's fear associated with drought (too little water), floods (too much water), meteorology (the necessity of water), and the role of the supernatural (divining water) and superstition (the water snake stories) were expressed in the interaction between people and this water environment. A wide variety of people with distinct cultures lived alongside each other in the area. Western and African cultural goods, as well as customs and beliefs, were mutually adopted by these different cultural groups as a result of this contact.

The way land has been used in the Dome area has evolved over the years. The culling of game made way for the permanent establishment of the livestock-travelling farmer. Hereafter prolonged drought conditions destroyed pastures and, consequently, large areas of land were ploughed for agricultural use. Agriculture, which is more labour intensive and needs more water for irrigation, was replaced by game farming, which is less labour intensive and requires less water.

This world heritage site has drawn global interest and ecotourism has attracted visitors to the Vaal River area. The riparian dwellers, however, remain victims of up-stream industrial and sewage pollution; in future, they are likely to fall prey to acid mine water pollution, with disastrous consequences.

Keywords

Anthropogenetic era, ecotourism, environmental history, cultural history, Parys, local history, regional history, trans-disciplinary history, Vaal River, Vredefort Dome, water resources, water history, world heritage site.

Inhoudsopgawe

Eed	ii
Voorwoord	iii
Opsomming	iv
Sleutelwoorde	v
Abstract	vi
Keywords	vii
Inhoudsopgawe	viii
Lys van illustrasies	xiii
Lys van kaarte	xv
Lys van tabelle	xvi
Lys van afkortings	xvi
Hoofstuk 1	1
Menslike vestiging langs die Vaalrivier in die Vredefortkoepel	1
Probleemstelling en motivering	1
Relevante vraagstelling	9
Sentrale teoretiese stelling	15
Metode van ondersoek	16
Literatuurontleding	16
Metodiek	19
Etiek	20
Hoofstuk 2	22
Die mens in verhouding tot die natuur – die klippe vertel ’n storie	22
Oriëntering	22
Die ontstaan van die Vredefortstruktuur	24
Minerale en mynbouaktiwiteite langs die Vaalrivier	35
Die unieke Koepelbloom	38
Vredefortkoepel-granietgrasveldbloom	41
Carletonville-dolomitiese grasveldbloom	43
Goudrif-bergagtige bosveldbloom	45
Andesitiese-bergagtige bosveldbloom	46
Vaalrivier-oewerlandskap	48
Doringveld-terrein	49
Kloof- en woudgemeenskappe	51
Noord- en wesfronthange	51
Suidfronthange	52
Nuttige plante	53
Uitheimse plante en onkruid	55
Fauna in die Koepel	58

Uitheimse diere	76
Troeteldiere	76
Klimaat.....	77
Oorstromings so gereeld soos droogtes	79
Is die Koepel besig om op te droog?	84
Is daar enige nut in veldbrande?	86
Slotsom	87
Hoofstuk 3	88
Grondbesetting langs die Vaalrivier – voetspore uit die verlede	88
Vestiging	90
Oudste voetspore	90
Die <i>Difaqane</i>	102
Grensuitbreiding	105
Pioniersvestiging langs die Vaalrivier	108
Okkupasie van nuwe gebiede	117
Water en vestiging	119
Die boerende gemeenskap	121
Die Vaalrivier as grenslyn.....	123
Grondbesit.....	130
Aan die Kaap	131
Grenstoestande	134
In die Boererepublieke	135
Vestiging noord van die Vaalrivier	137
Die eerste plase in die Z.A.R.	138
Dorpe aan die noordekant van die Vaalrivier	146
Vestiging suid van die Vaalrivier	157
Die eerste plase in die Vrystaat	158
Dorpe aan die suidekant van die Vaalrivier	169
Ekspluiteringsfase, goud en oorlog	176
Slotsom	189
Hoofstuk 4	193
Kommunikasieweë – menslike waterspore in die verlede.....	193
Kommunikasieroetes	193
Driewe.....	193
Pos- en telegraafdienste oor die Vaalrivier	215
Isolasie en kontak met ander kulture	219
Brûe, spoor- en padverbindinge.....	220
Grenskwessies rakende die eilande in die Vaalrivier.....	229
Die rol van klimaat	245
Droogte, die lewe het gewyk uit die Koepel.....	245
Natuurrampe, die wil van God.....	246
Volksweerkunde	249

Die rol van die bonatuurlike.....	252
Waterwys.....	253
Spoke en water.....	254
Waterslangstories.....	256
Slotsom	260
Hoofstuk 5	262
Die woning, werf en hidrologiese intervensies	262
Permanente vestiging in die Vaalrivierwateromgewing.....	263
Nedersettings.....	264
Keuse van 'n standplaas	264
Werfuitleg.....	268
Woningtipes	272
Tydelike geboue en strukture.....	272
Permanente geboue en strukture	275
Konstruksie-metodes, -materiaal en -style	298
Waterbronne	304
Oppervlakwater	304
Grondwater	314
Omvangryke hidrologiese projekte.....	320
Studamme en keerwalle.....	320
Besproeiingskanale, watervore en rusies.....	325
Meulens.....	332
Kragopwekking.....	333
Die Barrage	334
Vaaldam.....	334
Damme.....	335
Benutting van water op die plaaswerf.....	336
Buitewerf	336
Grootwerf.....	341
Kleinwerf	346
Huishoudelike waterverbruik	349
Waterhaal	350
Kombuis	351
Verkoeling	356
Badkamers.....	359
Die warmwatertoestel.....	361
Toilet	363
Wasplek.....	366
Waterprobleme.....	366
Rioolbesoedeling.....	366
Industriële besoedeling	368
Opname deur die Departement van Waterwese.....	370
Verandering van die Vaalrivier se waterkwaliteit.....	372

Slotsom	373
Hoofstuk 6	377
Wisselwerking tussen die rivier, kultuur, ekonomie en ontspanning.....	377
Bedryfslewe	378
Veeteelt	379
Landbou	398
Wildboerdery	409
Veranderde tendense in grondbenutting	410
Handel en ekonomie	411
Potchefstroomse mark	412
Skuldlas en die verskynsel van armoede	413
Verstedeliking	421
Werkloosheid en ekonomie.....	422
Toerisme en ontspanning langs die Vaalrivier.....	424
Koepelarea.....	424
Parys as vakansiedorp.....	425
Ontspanning langs die Vaalrivier in die Koepelarea	431
Kommersiële wateraktiwiteite	433
Geoeskiedenis as trekpleister	435
Gees van plek langs die Vaalrivier	436
Kognitiewe en affektiewe dimensies.....	436
Woordkuns.....	438
Skilderkuns	440
Proklamering van die Wêrelderfenisterrein	447
Slotsom	451
Hoofstuk 7	455
Kultuurverskeidenheid: Groepsverhoudinge	455
Swart gemeenskappe	456
Slawe	457
San	459
Bantoe-sprekende gemeenskappe.....	463
Bruinmense	466
Asiërs	469
Staatsvorming	471
Arbeid.....	479
Inboekstelsel	479
Plaasarbeiders	480
Boere-arbeiders en deelsaaiers	482
Delwerye.....	484
Die Anglo-Boereoorlog.....	486
Swart verstedeliking	488
Die <i>Naturellen Grond Wet</i> (Wet No. 27 van 1913)	489

Die Naturellen (Stadsgebieden) Wet (Wet No. 21 van 1923)	491
Die Groepsgebiede Wet (Wet No. 41 van 1950)	491
Die Wet op Bantoe-owerhede (Wet No. 68 van 1951).....	492
Streeksdiensterade	493
Die Grondwet van die R.S.A. (Wet No. 108 van 1996).....	493
Veiligheid op plase.....	497
Kerke in die Koepelarea	498
Europese gemeenskappe	502
Nederlanders en Duitsers.....	503
Franssprekendes.....	506
Swede en Dene	507
Italianers	508
Jode en Pole	508
Griekse	510
Portugese.....	512
Libanese	514
Engelstaliges	514
Slotsom	517
Hoofstuk 8	521
Slotbeskouing	521
Die wyse waarop die mens met die natuur en met die rivier geskakel het	521
Die ontwikkeling van menslike vestiging in die omgewing van die Vaalrivier	523
Die wyse waarop die kommunikasieroetes, eilande, ekonomie en die besondere aard van die Koepelkultuur deur bo-stroom-waterbestuur verander is	526
Faktore wat die mens oor die tydperk 1840-2012 na die wateromgewing van die Vaalrivier aangetrek en/of daarvan weggestoot het	528
Bibliografie.....	535
Primêre bronne	535
Owerheidsargiefbewaarplesse	535
Private argiefversamelings	543
Sekondêre bronne.....	550
Gepubliseerde sekondêre bronne.....	550
Ongepubliseerde sekondêre bronne.....	563
Periodieke publikasies	567
Webliografie	574

Lys van illustrasies

- Figuur 1: Die rotsformasies wat aandui dat die impak-skok van bo af gekom het (p. 34)
- Figuur 2: Die seerooglelie, rooi- of skeerkwas (*Scadoxus puniceus*) (p. 50)
- Figuur 3: Die kransaalwyn en die gespikkelde klein- of Transvaalaalwyn (p. 51)
- Figuur 4: 'n Bloekomboomlaning (*Eucalyptus*-spesie) op pad na Chazen (p. 56)
- Figuur 5: Dadelpalms (*Phoenix dactylifera*) by Takwasa (p. 57)
- Figuur 6: Hiasinte op die Vaalrivier bokant die keerwal by Waterval (ca. 1995) (p. 58)
- Figuur 7: San-gravures uit verskillende tydperke, op granofierrots (p. 61)
- Figuur 8: San-rotsskildery in die vingerverf-tegniek (p. 62)
- Figuur 9: Die Van Rensburgs se vierjarige dogter (1964) by 'n vis (p. 72)
- Figuur 10: Louwtjie Jansen van Rensburg as jong visserman 27 Julie 1951 (p. 73)
- Figuur 11: Sneeu op Eerste Geluk (1962) (p. 77)
- Figuur 12: Die hoogste vloed by Schoemansdrift (1975) (p. 82)
- Figuur 13: 'n Gravure van 'n "swanger" vrou (p. 95)
- Figuur 14: 'n Rotsskildery van 'n "magiese vrouefiguur" (p. 96)
- Figuur 15: Klipspruit se inligting (1849, 1853) (p. 163)
- Figuur 16: Parys is uitgelê op Klipspruit (sien nota 1877) (p. 163)
- Figuur 17: Nooitgedacht 89 se inligting (1848, 1855) (p. 164)
- Figuur 18: Deelfontein se inligting (1860) (p. 165)
- Figuur 19: Lesito's Kraal se inligting (1869) (p. 166)
- Figuur 20: Delwery met die wiplank-metode (p. 177)
- Figuur 21: Venter-opstal, Venterskroon, Potchefstroomse Goudvelde (ca. 1902) (p. 181)
- Figuur 22: Vaalrivier by Buffelskloof op die Potchefstroomse Goudvelde (p. 182)
- Figuur 23: Afdruk: T. Baines "Vaal River on road to Magaliesberg" (p. 199)
- Figuur 24: Die "Thornycroft"-spoorwegbus op Schoemansdrift se vlot (ca. 1927) (p. 203)
- Figuur 25: 'n Motor op Schoemansdrift se vlot (ca. 1930) (p. 204)
- Figuur 26: Die vlot by Oude/Twisdrift, Parys (p. 210)
- Figuur 27: Die enkellaan-betonbrug met elektriese ligte by Parys (ca. 1915) (p. 222)
- Figuur 28: Van Rensburg-gesin Schoemansdriftbrug in aanbou (1937) (p. 224)
- Figuur 29: Die Schoemans van Nooitgedacht; Schoemansdriftbrug (ca. 1950) (p. 225)
- Figuur 30: Die hangbrug vanaf Gholfeiland (Vaalrivier); Parys (1919) (p. 234)
- Figuur 31: 'n Reënboog oor die Vredefortkoepel-grasvelde (p. 251)
- Figuur 32: Die waterslang van die Grootrivier (1956) (p. 258)
- Figuur 33: Nooitgedacht se afgewitte muur (p. 270)
- Figuur 34: Dampoort se klipmuur (p. 270)
- Figuur 35: Spardak of kapstyl-veewagterskuiling in winter 1962 op Helena (p. 273)
- Figuur 36: 'n Rondawel by die kombuis (p. 275)
- Figuur 37: 'n Rondawelhuis op Venterskroon, Ronnie se kantien (p. 276)
- Figuur 38: Reghoekige I-vorm gebou met tuitgewels en 'n stoep aan die lang sy (p. 278)
- Figuur 39: 'n Murasie van 'n werker se lat-en-kleihuis (p. 281)
- Figuur 40: Rou- of songedroogde steenhuis met 'n sinkdak (p. 284)
- Figuur 41: Brandmerke op 'n gebrande steenmurasie (p. 284)
- Figuur 42: 'n Vierkantige eenvertrek-klipgebou, vergroot tot tweevertrek-woning (p. 286)
- Figuur 43: 'n Grasdak-klipstruktuur op Dampoort in die Vrystaat (p. 287)
- Figuur 44: Gekapteklip-gebou op Buffelskloof (p. 287)

- Figuur 45: Klipbruggie oor die Tijgerfonteinspruit (p. 288)
- Figuur 46: Die skoolmeester se platdakhuis op Dampoort (p. 289)
- Figuur 47: Die was-en-strykkamer op Nooitgedacht (p. 289)
- Figuur 48: Waterverfpatrone op opgekleide werkershuise op Kromdraai (p. 292)
- Figuur 49: Waterverfpatrone op S. Moloï se opgekleide huis op Reebok kop (p. 292)
- Figuur 50: 'n Verandahuis, ca. 1870's Koppieskraal (p. 294)
- Figuur 51: Die stoepkamerhuis, ca. 1860's Sweet Home langs die ou posroete (p. 295)
- Figuur 52: Die "Old Imperial Inn" op Venterskroon (1902) (p. 296)
- Figuur 53: Buffelskloof se verboude voorkoms met 'n grasdak-pioniershuiskern (p. 297)
- Figuur 54: 'n "Windeye" (p. 301)
- Figuur 55: 'n Boogsegment-deuropening met 'n wawielvelling as latei (p. 301)
- Figuur 56: Waterskade by Bet-El se opstal (p. 303)
- Figuur 57: Reënwaterdromme by die arbeidershuise op Kromdraai (p. 308)
- Figuur 58: Die keerwal van Parysgranietblokke by Waterval, Parys (1917) (p. 323)
- Figuur 59: Die keerwal langs Mimosa-tuine by die Vaalrivierbrug, Parys (1920) (p. 324)
- Figuur 60: Die keerwal bokant die Schoemansdriftbrug (p. 324)
- Figuur 61: Die watervoor op Rietpoort (p. 328)
- Figuur 62: Die Schulpspruitdam (p. 337)
- Figuur 63: Pietie se pan (p. 338)
- Figuur 64: Besproeiingspype wat rol op Koppieskraal (p. 341)
- Figuur 65: 'n Windpomp in die studie-area (p. 343)
- Figuur 66: Mnr. Jalalpor se put by die agterdeur (p. 347)
- Figuur 67: Waterdra deur die slawe in die vroeë Kaap (p. 351)
- Figuur 68: Mnr. Jalalpor se ou opwasbak buite die agterdeur (p. 354)
- Figuur 69: 'n Koeler op Dampoort (p. 358)
- Figuur 70: 'n Warmwater-"donkie" op Dampoort (p. 362)
- Figuur 71: Oorblyfsels van die putlatrine op Donkervliet (p. 365)
- Figuur 72: Nguni-beeste, Koedoeslaagte (p. 384)
- Figuur 73: Kultuurlandskappe langs 'n grensdraad (p. 407)
- Figuur 74: Swemmers op Arm-man-strand, Schoemanshof 1940's (p. 424)
- Figuur 75: Uitslag op Arm-man-strand, Schoemanshof 1940 (p. 425)
- Figuur 76: Die duikplank by Mimosa-tuine-ontspanningsoord (p. 426)
- Figuur 77: Volwassenes wat swaai langs die Vaalrivier (p. 427)
- Figuur 78: Springtou-spring as volwasse vermaak (p. 428)
- Figuur 79: 'n Boot op die Vaalrivier by Parys se brug (p. 429)
- Figuur 80: Bootritte op die Vaalrivier by Parys se brug (p. 429)
- Figuur 81: Die swembad by Mimosa-tuine (2008) (p. 431)
- Figuur 82: Die terrein van die *Slag van die Vaalrivier*, Koppieskraal (p. 437)
- Figuur 83: J.H. Pierneef, voorblad van Totius se digbundel Wilgerboombogies (p. 440)
- Figuur 84: J.H. Pierneef, Wilgers aan die Vaal (Tvl.) (p. 441)
- Figuur 85: J.H. Pierneef, Vaalrivier (p. 441)
- Figuur 86: J.H. Pierneef, Wilgerboom en stroom (p. 442)
- Figuur 87: J.H. Pierneef, Wilgerboom in die winter (p. 443)
- Figuur 88: J.H. Pierneef, Wilgerboom in die somer (p. 444)
- Figuur 89: Coral Fourie, Skurwedraai uitsig (p. 445)
- Figuur 90: Boer en Brit kuier saam by 'n Kuns, kos & kultuur opedag (p. 450)
- Figuur 91: Kleintjie Booysen (p. 462)

Figuur 92: Mev. M. Booysen (p. 465)

Figuur 93: Mnr. M. Jalalpor en kleinseun Ahmed (p. 471)

Lys van kaarte

- Kaart 1: Oriënteringskaart van die studiegebied en suidelike Afrika (p. 23)
- Kaart 2: Die Koepelarea, meteoriet-impakstruktuur en wêrelderfenisterrein (p. 25)
- Kaart 3: Satelliefoto van die Vredefort-meteorietkrater met die Vaalrivier (p. 26)
- Kaart 4: Geologiese kaart (1954) Vredefortkoepel en impakstruktuur (p. 32)
- Kaart 5: Die biome langs die Vaalrivier in die Koepel-omgewing (p. 40)
- Kaart 6: Argeologiese Ystertydperk-opgrawings by Buffelshoek (p. 100)
- Kaart 7: Trekroetes 1836-1852, met die Koepel-omgewing aangetoon (p. 110)
- Kaart 8: Die terrein van die Vaalrivierslag (p. 114)
- Kaart 9: Die Trekkersrepubliek 1840-1844 met die studie-area aangetoon (p. 116)
- Kaart 10: Die Vaalrivierwyk in die Potchefstroom-distrik (Z.A.R. 1873) (p. 125)
- Kaart 11: Die Oranje-Vrystaat se distriksgrense (1890) (p. 126)
- Kaart 12: Die plase noord en suid van die Vaalrivier onder bespreking (1900) (p. 138)
- Kaart 13: Die dorpe en stedelike nedersettings onder bespreking (1902) (p. 147)
- Kaart 14: Die Potchefstroom Diggings en posroete (1899) (p. 150)
- Kaart 15: Venterskroon, die posroete en omliggende plase (1899) (p. 153)
- Kaart 16: Die Vaalrivierdriwwe onder bespeking (p. 195)
- Kaart 17: Die plaas Welkom se landmeterskets (31 Mei 1877) (p. 201)
- Kaart 18: Die Matabele se noord-suid-roete oor driwwe by Parys (1830's) (p. 208)
- Kaart 19: Die vroeë (1854) posroete oor Vanvurensdrif by Venterskroon (p. 216)
- Kaart 20: Die posroete (1872-1886) oor Winkelsdrift, (p. 218)
- Kaart 21: Die "Thornycroft"-spoorwegbus- en padnetwerk (ca. 1927) (p. 228)
- Kaart 22: Likkewaan-eiland (eiland no. 10) (p. 232)
- Kaart 23: Sondag-, Gholf- of Hangeiland en Boseiland (eiland 11 en 12) (p. 233)
- Kaart 24: Grooteiland (eiland no. 13) (p. 237)
- Kaart 25: Degraafseiland (eiland no. 14) by Rensburgsdrift (p. 238)
- Kaart 26: Die riviere en stroompies in die studiegebied (p. 311)
- Kaart 27: Die Rietpoort-Koppieskraalkanaalstelsel (p. 328)
- Kaart 28: Satelliefoto van Schulpspruit se opvangsgebied (p. 339)

Lys van tabelle

TABEL 1: Die datums van uitgifte of eerste beskikbare opmetings, oppervlaktes en die vroeë eienaars van oorspronklike plase noord van die Vaalrivier in die studiegebied (pp. 141-2)

TABEL 2: Die datums van uitgifte of eerste beskikbare opmetings, oppervlaktes en die vroeë eienaars van oorspronklike plase suid van die Vaalrivier in die studiegebied (pp. 160-1)

Lys van afkortings

e.v. en volgende

g.p. geen bladsynommers

l.o. links onder

l.b. links bo

r.o. regs onder

Indien inligting ontbreek word dit deur die volgende afkortings of benaderde datums in beide Afrikaanse en Engelse dokumente aangetoon:

ca. benaderde datum

s.a. sonder jaartal

s.l. plek van uitgawe onbekend

s.l.e.a. plek van uitgawe en jaartal onbekend

s.n. uitgewer onbekend